

Seitse soovi. Ootused ja täitumised 1967–2015¹

Ave Goršič

Kogemata kombel juhtusin hiljuti rahvaluule arhiivi raamaturiiulil märkama tolmunud sinist kausta, mille seljal kiri “ERA 70. Teod ja mõtted”. Seda kätte võttes selgus, et tegu on Arhiivraamatukogu kingitusega ERA juubeliks 1997. aastal. Kaust sisaldas endas pildimaterjali, nalju, bibliograafiat ning mõningaid tömmiseid ajalehtedest. Kaks neist äratasid minu tähelepanu ning ajendasid välja otsima teisi artikleid.

Kõige alguseks oli 24. septembril 1967 *Edasis* terve suure lehekülje jagu avaldatud nupuke si rahvaluulearhiivi 40. juubeli puhul. Seal kirjutas Herbert Tampere ERA asutamisest,² Richard Viidalepalt ilmus väljavõte sõjaaegsest kogude evakueerumisest ja re-evakueerumisest (ilmus täielikuna hiljem “Paar sammukest...” VI), Ellen Liiv andis ülevaate arhiivi argistest toimetustest ja hetkeseisust ning Otilie Kõiva välitööpäevikust avaldati lõik kirjeldusega oksjonist Kihnu pulmas.

Nende kõrval oli ka väike nupuke pealkirjaga “Seitse soovi”, mille arhiivirahva ootuste-lootuste põhjal oli kokku pannud Ingrid Rüütel.

Juubelite puhul on ikka olnud tavaks kõnelda ka tulevikust, sellest, mis mõttes ja südamel. Teeme seda siis meiegi. Unistusi on meil palju ja väga erinevaid nagu hüperboole rahvalauludes – küll regivärsipäraselt kõrgeid ja pilvipillutavaid, küll reaalseid ja maaligidasi nagu riimilistes vemmälvärssides.

Alustaksime ehk meie soovide redeli ülemistelt pulkadelt ja liiguksime allapoole, reaalsemale pinnale.

Niisiis – meie soovime...

... et leiutataks (seni leiutamata) masin, mis dešifreeriks noodipaberile kõik meie arhiivis leiduvad helisalvestused (sealhulgas setu viisid ja rahvapilliansamblite lood), millise töö jaoks ilma masinata kuluks

(tagasihoidlike arvestuste järgi) ühel hästi musikaalsete kõrvade ja kiire käega inimesel 25 aastat;

... et hangitaks (juba leiutatud) masinad, mis meie ühest maailma suurimast käsikirjalisest rahvaluulekogust otsiksid veerand tunniga välja kõik uurijale vajalikud andmed ning et osakonnal oleks oma arvukas kodeerijate grupp, kes materjalid enne vastavasse masinasse laskmist korralikult ja igakülgsest kodeeriks ning masina keelde tõlgiks; osakonna teaduslikke töötajaid, kellest igaüks oleks ühe sellise grupi juhendajaks, peaks jätkuma muidugi iga rahvaluuleliigi (laulud, viisid, muistendid jne.) jaoks;

... et muuseum saaks lõpuks ometi instituudi statuudi (selle lubas näärivana tuua juba 1959. a.), mille vääriliseks meid oma profiili ja töö tõttu on juba ammugi tunnistanud kõik kõrged instantsid; et siis teadusega tegelemine oleks ka meie jaoks legaalne tegevus, mitte salakaubavedu; et siis saaksid ka meie teaduslikud töötajad, kellest paljud teevad instituutide teadlastega samaväärset tööd, võrdse töö eest võrdset tasu, mitte aga 2–3 korda vähem nagu praegu, ning et siis maksaksid ka meil staaž ja teaduslik kraad;

... et meie uurimused ja väljaanded aastaid kirjastustes ja trükikodades ei kopitaks, vaid võimalikult värskelt kauplusele üle jõuaksid (sealt lugeja lauale on nende tee tavaliselt hoopis siledam);

... et meil oleks pisutki enam ruumi;

... et kunagi ei juhtuks sellist lugu nagu kord ühel meie ekspeditsioonil. Kolhoosikontoris, kust läksime rahvaluule teadjate kohta juhatust küsima, öeldi, et just möödunud talvel surnud üks suur lauluteadja, kes rääkinud ikka: “Peaks minu juurde ka keegi tulema, küll ma annaksin neile laule!” Need, kes meile seda kõnelesid ning suure kahetsusega õhkasid, et “näe, ei jõudnud ära oodata,” olid ise aga noored ja kindlasti kirjaoskajad inimesed, ja võimalik, et neil rahvamajas oli koguni magnetofon;

... et lõpuks ometi võiksimme oma muuseumi ükselt maha võtta seal juba poolteist aastat seisnud sildi, kus on öeldud, et muuseumis on remont.

Rahvaluule osakonna nimel kirja pannud teaduslik sekretär I. Rüütel (Rüütel 1967)

Need soovid kõrvuti teiste arhiivitööd avavate artiklitega rahvaluule arhiivi 40. juubeli puhul septembris 1967 tõid endaga kaasa mõningase mõtteavalduste seeria ajalehe *Edasi* veergudel 1967. aasta lõpul ja 1968. aasta algul. Seitsme soovi nupukesest ajendatuna võttis esimesena professor Eduard Laugaste ette arutleda muuseumitööst eesti folkloristikas, kritiseerides nii arhiivi aeglast

töökorraldust ja tööde seisu kui ka eespool loetletud (Eduard Laugaste meelest põhjendamatu) soove, eriti, mis puudutas arvutite hankimist ja ootust muuta muuseum uurimisinstituudiks. Viimane soov jätnuks E. Laugaste arvates museoloogilise töö üldse kõrvale (Laugaste 1967).

Sellele avaldasid oma vastused ja seisukohad nii toonane arhiivijuhataja Otilie Kõiva kui ka August Annist ja Ülo Tedre. O. Kõiva rõhutas, et muuseumitöötajad ei ole jäänud imemasinade ootama ning teevad oma tööd edasi, aktiivselt tegeldakse mitmesuguse korraldustööga, mis vahepeal on seisma jäänud ning teadustööks ei jää museoloogilise töö ja publikatsioonide kõrvalt ametlikult kaugeltki aega. Samas on vaja täita ka tellimusi, vastata päringutele ning tegelda sissetuleva materjaliga. Instituudi staatus tähendaks eelkõige finantsilist ja moraalset tuge. Olukorda saaks lahendada vaid koosseisu suurendamisega ning “multiplikatsiooniparaatide rakendamisega” ehk koopiamasinatega. Lisaks osutas O. Kõiva, et naaberosakonnad on veelgi suuremas tööjõupuuduses kui rahvaluule osakond (Kõiva 1967).

August Annist asus suuresti arhiivi kaitsele, pooldades omakorda “elektrofotograafiliste paljundusaparaatide” arhiivi toomist, mis polevat enam mingid “imemasinad”, vaid on juba olemas ka Soome Kirjanduse Seltsil. See kergendaks oluliselt materjalide korraldustööd, et edendada nt rahvalaulude trükkiaandmist. Ühtlasi mainis Annist, et museoloogilised ülesanded nõuavadki uurimisasutuse staatust (Annist 1968). Samal teemal mõtteid avaldanud Ülo Tedre kahetses kunagist teadurite eraldamist materjalidest, mis ei võimalda näiteks Keele ja Kirjanduse Instituudi (KKI) folkloristidel aidata kaasa korraldamistööle, ning osutas, et siinjuures oleks abi ka mainitud paljundusaparaatidest. Tedre oli laias laastus nõus Laugaste väidetega korraldustöö osas, kuid pooldas nii KKI kui ka ülikooli kateedri kogude kui arhiivi kogudest veelgi halvemas korrastatuse seisus olevate toomist Tartusse. Tedre hinnangul pidi eesti rahvaluulet puudutav materjal olema rahvaluule keskarhiivis, sest väikesed eraarhiivid on tööd tõkestavaks teguriks (Tedre 1968). Nagu teada – praeguseks on mainitud arhiivid juba mõnda aega ERAs.

Mõttevahetuse³ sügavamaks põhjaks oli muidugi arhiivi, ülikooli õppetooli ja KKI rahvaluule sektori mõningane vastasseis ja tööjaotus viieteistkümne aasta taguste ümberkorralduste tingimustes; materjalide suur hulk ja hoogne juurdekasv ning inimeste vähesus. Toetuse puudumist ning kurtmist ruumi ja töökaite vähesuse üle on olnud nii arhiivis kui mujalgi korduvalt ja korduvalt. Olles aga heitnud pilgu minevikku, on nüüd hea vaadata, mis nendest soovidest on täitunud, mis mitte.

Soovide täitumine

Soov, ... *et leiutataks (seni leiutamata) masin, mis dešifreeriks noodipaberile kõik meie arhiivis leiduvad helisalvestused.* Targematega konsulteerides sain teada, et on olemas küll vastavad programmid ja automaatse noodistuse võimalus, aga kogemustele tuginedes on arvatud, et mõneti on inimotsustus regiviiside puhul otstarbekam kui arvuti kasutamine.

Soov, ... *et hangitaks (juba leiutatud) masinad, mis meie ühest maailma suurimast käsikirjalisest rahvaluulekogust otsiksid veerand tunniga välja kõik uuri- jale vajalikud andmed ning et osakonnal oleks oma arvukas kodeerijate grupp.* Tänaseks on olemas mitmed andmebaasid, nt on etnomusikoloogia osakonnas pika töö tulemusena loodud regiviiside andmebaas ning selle alusel loodud arvutimeetod regiviiside tüpologia koostamiseks ja rahvamuusika võrdlevaks uurimiseks (Rüütel 2009: 208–209). Andmebaasid üldiselt pole aga mitmetel põhjustel täiuslikud avalikuks kasutamiseks, sest materjalidele kehtib autoriõigus ja isikukaitse. Probleemid on tehnika ning materjali ühendamise, paberainestiku digitaalseks muutmise, sest skaneerimine ei ole lõplik digiteerimine; projektidele raha leidmisega, lisaks ei ole sellised ettevõtmised pikaajalise rahastuseta jätkusuutlikud. Samuti on vaja piisaval hulgal kompetentseid inimesi, kes selliste andmete ja mahtudega igapäevaselt tegeleksid. Seega võib tõdeda, et sellest soovist on täitunud umbes pool.

Soov, ... *et muuseum saaks lõpuks ometi instituudi statuudi ja teadustöötajad võrdsed palgad.* Eesti Kirjandusmuuseum on riiklik teadusasutus alates aastast 1995, ehkki nimeliselt mitte instituut. Küll tuleb aga pea sõna-sõnalt taas tsiteerida soovi, et ka meie teaduslikud töötajad, kellest paljud teevad teiste instituutide teadlastega ning õpetajategagi samaväärset tööd, saaksid võrdse töö eest võrdset tasu, mitte aga 2–3 korda vähem nagu praegu, ning et staaž ja teaduslik kraad reaalselt Eesti teadusrahastuses ja -poliitikas midagi maksaksid. Tähelepanuväärse kõrvalepõikena pean mainima, et kui kirjutasin oma ettekande faili sõna “teadusrahastuses”, siis Wordi eestikeelne automaatne õigekeelsuskontroll joonis selle sõna punaselt alla ja pakkus tõsimeeli asemele sõnapaari **teadus ahastuses**. Kust küll arvuti seda teab?!

Soov, ... *et meie uurimused ja väljaanded aastaid kirjastustes ja trükikodades ei kopitaks.* Selle soovi puhul võib öelda, see on realiseerunud ning meie trükised tulevad välja oluliselt kiiremini kui ligi 50 aastat tagasi, ehkki siingi on teinekord omajagu jooksvaid probleeme.

Soov, ... *et meil oleks pisutki enam ruumi.*⁴ Ruumipuuduse üle saab küll alati kurta, aga kindlasti on meil rohkem ruumi kui varem.

Soov, ... *et kohalikud oleks saanud lauluteadjalt ise materjali üles märkida.* Tõde on muidugi, et kõiki ja kõike ei jõua salvestada ka digiajastul. Niisamuti laekuvad arhiivi mitmete kaastööliste isekogutud ja -salvestatud materjalid, mis panevad omakorda pead murdma, millises formaadis ja vormis tuleks tänapäevast materjali säilitada ja arhiveerida, et see oleks uurijatele kasutus- kõlblik ja mõttekas.

Soov, ... *et lõpuks ometi võiksime oma muuseumi ükselt maha võtta seal juba poolteist aastat seisnud sildi, kus on öeldud, et muuseumis on remont.* Siin tuleb tõdeda, et muuseumi ükselt on aastakümnete jooksul juba korduvalt maha võetud silti, et muuseumis on remont. Viimati oli muuseum ehitus- ja remondiolukorras veel mõned aastad tagasi.

Ehk siis – peaaegu viiekümne aasta jooksul on nii mõndagi muutunud. Täna- sel päeval on olemas arvutid, andmebaasid, koopiamasinad ja skannerid, on rohkem ruumi, on ka rohkem inimesi, ehkki alati võib soovida, et kõik oleks veelgi paremas olukorras. Samas on nii mõnigi asi samas seisus või aktuaalselt mõnevõrra karmimgi, pean eriti silmas teadust **ahastuses**.

Siinkohal tasubki mainida Ingrid Rütli loodud rahvamuusika sektorit või tänapäevase nimega etnomusikoloogia osakonda. Algselt loodi rahvamuusika sektor 1. detsembril 1969 TA Presiidiumi otsusega iseseisva töögrupina kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna juurde tsentraalse rahvamuusika arhiivi funktsioonis, koosseisus Ingrid Rütel sektori juhatajana, Erna Tampere, kes koostas heliarhiivi registreid, ning heliinsener. 1. augustist 1978 moodustati KKI juurde rahvamuusika sektor. Kirjandusmuuseumi sektor nimetati samal aastal ümber heliarhiivi sektoriks ning mõnda aega juhtis Ingrid Rütel kahte sektorit korraga. Aastal 2000 reorganiseeriti KKI sektor ümber Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakonnaks (Rütel 2009: 194, 197, 200).

Kuid see, tänavuse juubilaril asutatud ning pikaajaliselt juhitud osakond on viimastel aastatel mitmel korral ilma jäänud rahastusest (küll aga saanud palju rikkamaks ahastuse poolest) ning on praegusel hetkel tegelikult olematus seisundis. Eesti tänane teadus- ja rahastuspoliitika on paraku teinud eesti teaduse püramiidist sambad. Jääb vaid üle soovida veel üks soov, et praegune seis ei kestaks kauem, kui see juba kestnud on.

Täna on aga siiski põhjust mõelda ilusamatele asjadele ja et kõigi mõtted jälle kergematele radadele juhtida, on nüüd paslik öelda seitse soovi Ingridile endale:

*Teravat mõistust;
mõistvat meelt;
meeldivaid kuulmisi;
kuuldavaid kirjutisi;
kirjusid toimetusi;
toimekaid tegusid;
tegudest rõõmu!*

Kommentaariid

- ¹ Kirjutise aluseks on ettekanne Ingrid Rüütli 80. sünnipäevale pühendatud pidulikul etnomusikoloogiaseminaril 6. novembril 2015 Eesti Kirjandusmuuseumis. Trükiversiooni on laiendatud ja kommenteeritud.
- ² Ilmselt on sula-ajaga põhjendatav, et nii Tampere, Laugaste kui Kõiva artiklitest ei ole tsenseeritud Oskar Looritsa nime. Niisamuti oli intrigeeriv lugeda, et kui 1967. aasta Kreutzwaldi päevade teine päev oli pühendatud rahvaluule osakonna ja selle eelkäija ERA 40. juubelile, siis muuseumis mälestati püstitõusmisega ka Oskar Looritsat kui arhiivi asutajat ja esimest juhatajat (Kään 1967), ning sellestki kirjutamine ei olnud probleem.
- ³ Tegelik arutelu oli laiemgi kui ettekandes mainitu, hõlmates kirjandusmuuseumi probleeme tervikuna, lisaks mainituile avaldasid *Edasi* arvamust ajakirjanik Heino Kään ja kirjandusmuuseumi direktor Eduard Ertis. Samuti laienes arutelu *Sirbi ja Vasara* veergudele. *Edasi* avaldati teema kokkuvõtteks ka suurema vestlusringi tulemused.
- ⁴ Toona oli rahvaluule osakonna käsutuses kaks ruumi vana maja teisel korrusel koos tillukese eesruumiga. Hiljem saadi juurde kaks väikest kabinetti üle koridori. Ingrid Rüütli kommentaar ettekande järel.

Kirjandus

Annist, August 1968. Meie rahvaluule hiigla-aarded ootavad tõepoolest "imemasinaid". *Edasi* 12, lk 3.

Kõiva, Otilie 1967. Muuseumitöötajad pole jäänud, käed rüpes, imemasinaid ootama. *Edasi* 299, lk 3.

Kään, Heino 1967. Kreutzwaldi päevast ja Kreutzwaldi muuseumist. *Edasi* 305, lk 3.

Laugaste, Eduard 1967. Mõningaid mõtteid museoloogilisest tööst eesti folkloristikas. *Edasi* 293, lk 2–3.

Rüütel, Ingrid 1967. Seitse soovi. *Edasi* 226, lk 3.

Rüütel, Ingrid 2009. 30 aastat rahvamuusika sektori sünnist. *Paar sammukest XXV*. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat 2008. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, lk 194–236.

Tedre, Ülo 1968. Vaja on nii inimesi kui ka masinaid. *Edasi* 18, lk 2.